

PRAWO DELIKTOWE WOBEC NOWYCH TECHNOLOGII

redakcja naukowa Piotr Machnikowski

Nina Baranowska, Joanna Kuźmicka-Sulikowska
Piotr Machnikowski, Radosław Strugała, Magdalena Wilejczyk

PRAWO DELIKTOWE WOBEC NOWYCH TECHNOLOGII

redakcja naukowa Piotr Machnikowski

Nina Baranowska, Joanna Kuźmicka-Sulikowska
Piotr Machnikowski, Radosław Strugała, Magdalena Wilejczyk

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Praca powstała w ramach realizacji projektu badawczego „Sprawiedliwość prawa deliktów w XXI w. Funkcje odpowiedzialności deliktowej w świecie nowych technologii”, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, nr 2017/27/B/HS5/00897. Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego ze środków NCN przeznaczonych na realizację tego projektu.

Stan prawny na 15 maja 2023 r.

Recenzent

Dr hab. Piotr Wiórek, prof. UWr

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne

Joanna Ośka

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały opracowali:

Nina Baranowska – rozdz. 1 pkt 1.2 i 1.3

Joanna Kuźmicka-Sulikowska – rozdz. 3 i 10

Piotr Machnikowski – rozdz. 1 pkt 1.1 i 1.4, rozdz. 4,

rozdz. 5 pkt 5.1, 5.5 i 5.6, rozdz. 11

Radosław Strugała – rozdz. 5 pkt 5.2, 5.3, 5.4 i 5.7, rozdz. 8 i 9

Magdalena Wilejczyk – rozdz. 2, 6 i 7

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-693-8

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462; e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Słowo wstępne.....	17
Rozdział 1	
Wyzwania dla prawa czynów niedozwolonych związane z rozwojem technologii cyfrowych.....	19
1.1. Czym zajmuje się i o czym mówi prawo czynów niedozwolonych	19
1.2. Współczesne technologie cyfrowe – uwagi ogólne.....	25
1.2.1. Era rewolucji	25
1.2.2. Formowanie się gospodarki i społeczeństwa cyfrowego	28
1.2.3. Znaczenie danych – dane jako podstawa gospodarki i społeczeństwa cyfrowego	30
1.2.4. Usieciowienie.....	39
1.2.5. Transformacja cyfrowa	40
1.2.6. Globalny zasięg.....	46
1.2.7. Kształtowanie się technokracji	51
1.3. Właściwości technologii cyfrowych istotne dla stosowania prawa deliktowego.....	55
1.3.1. Uwagi ogólne.....	55
1.3.2. Oparcie technologii na danych	58
1.3.3. Złożoność	60
1.3.4. Sieciowy sposób działania	61
1.3.5. Autonomiczność oraz niepoznawalność funkcjonowania.....	62

1.3.6. Różnorodność zastosowań	64
1.3.6.1. Sztuczna Inteligencja oraz algorytmy	64
1.3.6.2. Internet Przedmiotów	71
1.3.6.3. Autonomiczne pojazdy	77
1.4. Prace studyjne i działania legislacyjne Unii Europejskiej	83

Rozdział 2

Funkcje prawa deliktów we współczesnym społeczeństwie	89
2.1. Pojęcie funkcji prawa deliktów	89
2.2. Funkcja regulacyjna	91
2.2.1. Określenie relacji między wolnością i bezpieczeństwem	91
2.2.2. Obowiązki zachowania i obowiązki kompensacji	93
2.3. Funkcja gwarancyjna (windykacyjna)	95
2.4. Funkcja alokacyjna	97
2.4.1. Wprowadzenie	97
2.4.2. Kryterium związku przyczynowego	98
2.4.3. Kryterium uzupełniające	100
2.4.3.1. Zasada winy	101
2.4.3.2. Zasada ryzyka	104
2.5. Funkcja kompensacyjna	109
2.5.1. Kompensacja jako wyrównanie szkody	109
2.5.2. Zakres kompensacji w zależności od zasady odpowiedzialności	110
2.5.3. Zakres kompensacji w zależności od przyjętych założeń teoretycznych	112
2.6. Funkcja repartycyjna	113
2.6.1. Sposoby repartycji	113
2.6.2. Ocena funkcji repartycyjnej	114
2.7. Funkcja prewencyjna	117
2.7.1. Prewencja jako refleks kompensacji	117
2.7.2. Zakres zalecanej prewencji	119
2.7.3. Prewencja jako kryterium przypisania szkody (krytyka)	120
2.7.4. Stopień prewencji ze względu na zasadę odpowiedzialności	122
2.7.5. Ocena realizacji funkcji prewencyjnej	124

2.7.6. Roszczenie prewencyjne (wzmianka)	126
2.8. Funkcja restytucyjna.....	126
2.8.1. Zakres realizacji funkcji restytucyjnej	126
2.8.2. Roszczenie o wydanie korzyści jako przejaw quasi-kompensacji	128
2.8.3. Roszczenie o wydanie korzyści w obszarze własności intelektualnej.....	130
2.9. Funkcja satysfakcyjna	131
2.10. Funkcja ekspresyjna (komunikacyjna)	132
2.11. Funkcja represyjna	134
2.11.1. Funkcja represyjna jako funkcja niesamodzielną	134
2.11.2. Przypadki sporne	135
2.11.3. Samodzielną realizacja funkcji represyjnej przez instytucję odszkodowania karnego	139
2.11.4. Zmodyfikowane odszkodowanie karne wpłacane na rzecz funduszu kompensacyjnego	142
2.12. Relacje między poszczególnymi funkcjami	144
2.13. Wielość funkcji i ich porządek.....	146

Rozdział 3

Dobór zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle ekonomicznej analizy prawa	149
3.1. Uwagi wstępne	149
3.2. Wyrządzenie przez jeden podmiot uszczerbku w dobrach innego podmiotu – uwagi na tle tzw. wypadków jednostronnych i dwustronnych	150
3.3. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny	161
3.4. Ograniczona przydatność wniosków płynących z ekonomicznej analizy prawa	167

Rozdział 4

Podmiot odpowiedzialny	177
4.1. Uwaga wstępna	177
4.2. Zdolność prawna jako przesłanka ponoszenia odpowiedzialności.....	177

4.3. „Zdolność deliktowa”	179
4.4. Problem „podmiotowości cyfrowej” w aspekcie odpowiedzialności deliktowej	183

Rozdział 5

Przypisanie odpowiedzialności za szkodę	187
5.1. Konstrukcje przypisania odpowiedzialności	187
5.2. Odpowiedzialność sprawcza zależna od winy	195
5.2.1. Wprowadzenie.....	195
5.2.2. Pojęcie winy w prawie polskim i w obcych systemach prawnych.....	198
5.2.3. Wymagany standard postępowania.....	205
5.2.4. Znaczenie indywidualnej oceny postępowania.....	207
5.2.5. Sprawstwo – problematyka przyczynowości	211
5.2.6. Zagadnienia dowodowe	211
5.3. Odpowiedzialność sprawcza niezależna od winy.....	212
5.3.1. Odpowiedzialność uzależniona od bezprawności zachowania.....	212
5.3.2. Odpowiedzialność na zasadzie słuszności.....	220
5.4. Odpowiedzialność za inną osobę.....	226
5.4.1. Wprowadzenie: modele odpowiedzialności za inną osobę	226
5.4.2. Kryteria przypisania odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez drugiego	232
5.4.3. Problematyka przyczynowości.....	238
5.4.4. Zagadnienia dowodowe	239
5.5. Odpowiedzialność za produkt wadliwy.....	242
5.6. Odpowiedzialność niezależna od sprawstwa	257
5.7. Umowne wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności deliktowej.....	269

Rozdział 6

Prawa i interesy chronione prawem deliktów	277
6.1. Zasady ogólne.....	277
6.1.1. Wprowadzenie.....	277
6.1.2. Koncepcja szkody prawnie relewantnej (DCFR).....	280
6.1.3. Koncepcja szkody bezprawnej	285

6.1.4. Koncepcja chronionych interesów (PETL).....	286
6.1.5. Ocena proponowanych rozwiązań.....	287
6.1.6. Podsumowanie: uwarunkowania ogólnosystemowe ...	289
6.2. Prawa człowieka jako przedmiot ochrony prawa deliktów.....	290
6.2.1. Wprowadzenie.....	290
6.2.2. Funkcje odpowiedzialności deliktowej za naruszenie praw człowieka.....	292
6.2.3. Horyzontalne oddziaływanie praw człowieka na prawo czynów niedozwolonych.....	295
6.3. Problem kompensacji osób poszkodowanych pośrednio ...	299
6.3.1. Względny charakter obowiązku ostrożności jako uzasadnienie wyłączenia kompensacji.....	299
6.3.2. Krytyka stanowiska zakładającego jako regułę kompensację osób poszkodowanych pośrednio.....	305
6.3.3. Sytuacje wyjątkowe, w których kompensacja osób poszkodowanych pośrednio jest dopuszczalna.....	306
6.4. Problem kompensacji szkód czysto majątkowych.....	311
6.4.1. Pojęcie i rodzaje szkód czysto majątkowych.....	311
6.4.2. Uzasadnienie wyłączenia kompensacji.....	314
6.4.2.1. Wprowadzenie.....	314
6.4.2.2. Uzasadnienie wyłączenia kompensacji ze względu na brak obowiązku ostrożności ...	317
6.4.2.3. Uzasadnienie wyłączenia kompensacji ze względu na brak prawa podmiotowego po stronie poszkodowanego.....	319
6.4.2.4. Uzasadnienie wyłączenia kompensacji ze względu na brak szkód w zasobach społecznych.....	322
6.4.2.5. Uzasadnienie wyłączenia kompensacji w przypadku odpowiedzialności na zasadzie ryzyka.....	323
6.4.2.6. Podsumowanie.....	325
6.4.3. Najważniejsze przypadki, w których kompensację szkód czysto majątkowych uznaje się za dopuszczalną.....	328

6.4.3.1. Umysłne wyrządzenie szkody czysto majątkowej w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami	328
6.4.3.2. Szkody spowodowane zaufaniem do nierzetelnej rady lub informacji	330
6.4.3.3. Wyłączenie szerszej odpowiedzialności ekspertów wobec osób trzecich	334
6.4.3.4. Koncepcja odpowiedzialności ograniczonej	336
6.4.3.5. Pozostałe przypadki	339
6.5. Problem kompensacji utraconej szansy	341
6.5.1. Wprowadzenie	341
6.5.2. Utracona szansa jako samodzielny interes podlegający ochronie deliktowej	341
6.5.3. Utracona szansa jako problem związku przyczynowego	345
6.5.4. Kompensacja utraconej szansy w sytuacjach uzasadnionych ochroną zaufania	347
6.5.5. Kompensacja utraconej szansy w przypadku istnienia afirmatywnego obowiązku ostrożności	349
6.5.6. Sposób obliczania odszkodowania	351
6.6. Regulacje szczególne	354
6.6.1. Wyłączenie kompensacji szkód na mieniu wyrządzonych przez zgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej	354
6.6.2. Wyłączenie kompensacji niektórych rodzajów szkód na mieniu wyrządzonych przez produkt niebezpieczny	359

Rozdział 7

Związek przyczynowy	363
7.1. Cywilnoprawne pojęcie związku przyczynowego	363
7.1.1. Nieodzowność przesłanki związku przyczynowego	363
7.1.2. Przyczynowość faktyczna: test <i>conditio sine qua non</i>	366
7.1.3. Metoda eliminacji jako sposób przeprowadzania testu <i>conditio sine qua non</i>	368

7.1.4. Odróżnienie warunku (<i>conditio</i>) i przyczyny (<i>cause</i>)	371
7.1.5. Asymetryczność powiązania przyczynowego	374
7.1.6. Sposoby ustalania przyczynowości prawnej	379
7.1.7. Otwartość testu wartościującego	384
7.2. Wielość przyczyn	388
7.2.1. Przyczynowość kumulatywna	388
7.2.2. Przyczynowość konkurencyjna	389
7.2.3. Przyczynowość alternatywna	390
7.2.4. Wielość alternatywnych sprawców i wielość poszkodowanych	393
7.2.5. Wielość przyczyn z udziałem zdarzeń przypadkowych	395
7.2.6. Przyczynowość hipotetyczna	397
7.2.7. Problem tzw. legalnego zachowania alternatywnego	402
7.3. Przyczynienie się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody	405
7.3.1. Poglądy ukształtowane w doktrynie polskiej	405
7.3.2. Zdolność deliktowa i wina jako przesłanki przyczynienia	407
7.3.3. Ograniczenie zarzutu przyczynienia w przypadku odpowiedzialności deliktowej na zasadzie ryzyka	411
7.4. Ułatwienia procesowe jako sposób rozwiązania niepewności związku przyczynowego	416
7.4.1. Wprowadzenie	416
7.4.2. Domniemanie prawne związku przyczynowego	419
7.4.3. Obniżenie standardu dowodowego	421
7.4.4. Sądowe odwrócenie ciężaru dowodu	422
7.5. Koncepcja odpowiedzialności proporcjonalnej i jej krytyka	427
7.5.1. Odpowiedzialność częściowa a odpowiedzialność proporcjonalna <i>sensu stricto</i>	427
7.5.2. Odpowiedzialność proporcjonalna w przypadku przyczynowości alternatywnej	430

7.5.3. Odpowiedzialność proporcjonalna w przypadku wielości alternatywnych sprawców i wielości poszkodowanych (<i>market share liability</i>).....	435
7.5.4. Odpowiedzialność proporcjonalna w sytuacji wielości przyczyn z udziałem zdarzeń przypadkowych.....	438
7.5.5. Ocena koncepcji.....	440

Rozdział 8

Kompensacja szkody	441
8.1. Sposoby naprawienia szkody majątkowej.....	441
8.2. Specyfika szkód na osobie	452
8.3. Kompensacja szkód niemajątkowych.....	458
8.4. Istota i funkcje roszczeń niekompensacyjnych.....	465

Rozdział 9

Odpowiedzialność wielu podmiotów za tę samą szkodę	477
9.1. Solidarność a inne rozwiązania zbiegu odpowiedzialności deliktowej	477
9.2. Roszczenia regresowe.....	487

Rozdział 10

Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej a prawo deliktowe	497
10.1. Zarys problematyki	497
10.2. Funkcje i skutki ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.....	498
10.3. Interakcje pomiędzy prawem deliktów a ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej – wybrane zagadnienia.....	506
10.4. Ubezpieczenia obowiązkowe a dobrowolne	517
10.5. Motywy stojące za nadaniem ubezpieczeniu obowiązkowego charakteru	534
10.6. Stan obecny i perspektywy.....	546

Rozdział 11**Adekwatność polskiego prawa deliktowego do zagrożeń**

związanych ze współczesnymi technologiami cyfrowymi.....	553
11.1. Kluczowe przemiany.....	553
11.2. Odpowiedzialność sprawcza.....	557
11.2.1. Wina i sprawstwo	557
11.2.2. Projekt dyrektywy w sprawie odpowiedzialności za sztuczną inteligencję.....	565
11.3. Odpowiedzialność producenta.....	571
11.3.1. Stan obecny.....	571
11.3.2. Projekt dyrektywy w sprawie odpowiedzialności za produkty wadliwe.....	574
11.4. Odpowiedzialność użytkownika niezależna od zawinienia	578
11.5. Szkoda, związek przyczynowy i odszkodowanie.....	584
Wykaz powoływanej literatury.....	587
O Autorach.....	629

SŁOWO WSTĘPNE

Oddawana do rąk Czytelnika praca ma za zadanie omówienie roli prawa czynów niedozwolonych w społeczeństwie wykorzystującym rozwijające się dynamicznie technologie cyfrowe, w szczególności technologie sztucznej inteligencji.

Korzyści, jakie rozwój tych technologii przynosi jednostce i całej społeczności, są niekwestionowane. Nie wykluczają one jednak ani nie powinny odwracać uwagi od tego, że w związku z funkcjonowaniem technologii cyfrowych w ogóle i sztucznej inteligencji w szczególności może dojść do naruszenia dóbr czy interesów jednostek, które może być rozpatrywane w kategoriach szkody w rozumieniu prawa cywilnego. Pytania o obowiązek naprawienia tej szkody – czy istnieje i na kim spoczywa oraz czy powinien istnieć i kogo miałby obciążać – są istotne i aktualne. Autorzy starali się przynajmniej zbliżyć do uzyskania odpowiedzi na te pytania, aczkolwiek z perspektywy ograniczonej do prawa materialnego, a pomijającej aspekty kolizyjne. Doniosłość wspomnianych pytań jest dwojakiego rodzaju. Z jednej strony potrzebne jest zabezpieczenie praw potencjalnych poszkodowanych – zarówno przez gwarancję naprawienia doznanych szkód, jak i w formie ochrony przed możliwymi naruszeniami, bo i taką funkcję prewencyjną spełnia prawo deliktowe. Z drugiej strony, przez stworzenie możliwie jednoznacznych i efektywnych reguł odpowiedzialności za szkodę umożliwia się wytwórcom i użytkownikom technologii ocenę ryzyka i racjonalne planowanie działalności, a wśród ogółu wytwarza się przekonanie, że technologie te są bezpieczne (niezależnie od tego, że podlegają one publicznoprawnym regulacjom dotyczącym bezpieczeństwa produktów), a gdyby nie

okazały się takie, to wyrządzone szkody zostaną naprawione. Sprzyja to ich upowszechnianiu się i rozwojowi, z korzyścią dla wszystkich.

Prezentowane dzieło jest pracą zbiorową. Poszczególni autorzy wspólnie realizują ogólną koncepcję pracy, jednak wyrażane przez nich poglądy należą tylko do nich. W niektórych – niezbyt licznych, jak sądzę – kwestiach stanowiska poszczególnych autorów różnią się i nie było zamierzeniem redaktora uzgadnianie ich w inny sposób niż przez wymianę argumentów.

Piotr Machnikowski

Wrocław, grudzień 2022

Rozdział 1

WYZWANIA DLA PRAWA CZYNÓW NIEDOZWOLONÝCH ZWIĄZANE Z ROZWOJEM TECHNOLOGII CYFROWYCH

1.1. Czym zajmuje się i o czym mówi prawo czynów niedozwolonych

Ludzie i całe ich zbiorowości czy organizacje doznają niekorzystnych zmian w swoim majątku i swojej sferze osobistej. Ludzi dotykają choroby i urazy sprawiające ból i ograniczające możliwości działania. Różne zdarzenia uderzają w ich godność, naruszają wolność, ranią uczucia, sprawiają cierpienie psychiczne. Należące do nich przedmioty majątkowe ulegają zniszczeniu czy pogorszeniu, a środki pieniężne – utracie. Spodziewane dochody nie zostają osiągnięte. Wiele z tych niedogodności – choć nie te związane z fizyczną egzystencją – może dotyczyć też osób prawnych i innych organizacji. Wszystkie je możemy zbiorczo i roboczo nazwać szkodami w szerokim, pozaprawnym znaczeniu tego słowa, obejmującym jakąkolwiek niekorzystną zmianę albo brak korzystnej zmiany w jakichkolwiek dobrach. Wszyscy doznajemy tak rozumianych szkód.

W odniesieniu do wielu szkód doznawanych w wielu sytuacjach społeczność oczekuje od osoby, którą szkoda dotknęła, zapewnienia sobie samodzielnie i na własny koszt ochrony na wypadek ich doznania albo pogodzenia się z tym faktem. Tak dzieje się na przykład, gdy czyjeś

oszczędności tracą wartość na skutek inflacji albo ktoś przez nieostrożność zgubi zegarek. Niekiedy ogół jednostek zorganizowany w formie państwa przejmuje na siebie ciężar najbardziej dotkliwych albo najbardziej powszechnych szkód. Jeżeli ktoś złamie rękę, przewracając się na suchej i równej drodze w jasny dzień, możemy wyrazić żal, że nie zachował ostrożności i liczyć na to, że był ubezpieczony od skutków nieszczęśliwych wypadków, ale jako społeczność udzielamy mu pomocy w koniecznym zakresie przez system publicznej opieki zdrowotnej. Wobec wielu przypadków szeroko rozumianej szkody społeczność poczuwa się też do zbiorowej powinności ograniczonej pomocy realizowanej przez system zabezpieczenia społecznego. Najprostszym przykładem są szkody w postaci utraty zdolności do pracy z powodu wieku czy choroby. Te sytuacje pomocy w radzeniu sobie ze szkodami zapewnianej przez instytucje publiczne ze środków wspólnych normowane są prawem publicznym i nie stanowią przedmiotu tego opracowania. Odnosi się ono do innego zagadnienia: czy i kiedy szkodę doznaną przez jednostkę powinna naprawić inna jednostka. Tym problemem zajmuje się prawo prywatne, normujące relacje między autonomicznymi jednostkami.

Prawny obowiązek całkowitego usunięcia czy częściowego złagodzenia szkód doznanych przez inną osobę może być skutkiem różnych zdarzeń i opierać się na różnych uzasadnieniach. Kto był prawnie zobowiązany do określonego zachowania wobec drugiego, powinien naprawić mu szkodę powstałą przez to, że tego obowiązku wobec niego nie wykonał. Na tej idei opiera się tzw. odpowiedzialność odszkodowawcza kontraktowa, czyli odpowiedzialność za niewykonanie albo nienależyte wykonanie zobowiązania (art. 471 i n. k.c.). Kto zobowiązał się wobec drugiego, że gdy drugi dozna szkody, on ją naprawi, musi to uczynić. Na tej elementarnej zasadzie systemu prawnego – *pacta sunt servanda* – opiera się konstrukcja ubezpieczenia i inne formy umownej odpowiedzialności gwarancyjnej. Są jednak także przypadki, gdy nikt nie jest zobowiązany umownie do naprawienia szkody na wypadek, gdy ona się przydarzy, ani też szkoda nie wynika z naruszenia jakiegoś prawnie wiążącego zobowiązania, a mimo to powinna ona zostać naprawiona. Prawo nakazuje komuś ją naprawić z różnych przyczyn, najczęściej ściśle etycznych – gdyż swoim niewłaściwym zachowaniem spowodował on jej powstanie – ale niekiedy w wyniku bardziej złożonych motywów.

Te normy prawne, które nakazują podmiotowi prawa naprawić szkodę doznaną przez inny podmiot mimo tego, że ani jest on do jej naprawienia kontraktowo zobowiązany, ani szkoda nie wynika z naruszenia innego łączącego ich zobowiązania, zalicza się do prawa czynów niedozwolonych (prawa deliktowego)¹. Nazwa jest o tyle nieprecyzyjna, że niekoniecznie przyczyną szkody, z którą ustawa wiąże obowiązek jej naprawienia, są czyny i nie w każdym przypadku są one niedozwolone, jednak jest to sformułowanie przyjęte tradycyjnie i obecne w treści Kodeksu cywilnego (jako nazwa tytułu VI jego księgi III).

Warto podkreślić, że obowiązek naprawienia szkody doznanej przez drugiego istnieje wówczas, gdy nakłada go norma prawna. W braku takiej normy spełnia się ogólna, niejako wyjściowa reguła prawa, w myśl której skutki szkody dotyczą tego, komu się ona przytrafiła (*damnum sentit dominus*). Prawo deliktowe to zbiór szerszej lub węższej zakreślonych wyjątków od tej reguły. Każdy z nich nasuwa pytanie o szczegółową treść i uzasadnienie. Konieczne jest wyjaśnienie, dlaczego, w jakich sytuacjach i w jaki sposób ciężar szkody, która spotkała jedną osobę, powinna ponieść inna osoba.

Opisanie w przepisach prawa sytuacji, w której ciężar szkody zostaje przeniesiony na inny podmiot niż ten, który szkody doznał, wymaga rozstrzygnięć na wielu płaszczyznach. Prawo określa, co w danym systemie stanowi szkodę podlegającą naprawieniu. Ogólne rozumienie szkody, którym posługiwaliśmy się w tym tekście do tej pory, nie jest tożsame z jej prawnym rozumieniem, to ostatnie jest istotnie węższe. Prawo określa więc, jakie dobra i interesy są chronione oraz jakie postacie uszczerbku w tych dobrach będą uważane za szkodę w rozumieniu tego prawa. Mogą to być tylko interesy majątkowe, ale mogą to być też różne interesy niemajątkowe. Co do tych pierwszych, ustawodawca może ograniczyć pojęcie szkody tylko do niektórych uszczerbków, takich jak strata czy nieosiągnięcie wysoce prawdopodobnej korzyści, a może za szkodę w rozumieniu prawa uznać też nieosiągnięcie ko-

¹ Szerzej o ogólnych zagadnieniach tego obszaru prawa prywatnego zob. A. Śmieja [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018, s. 368 i n.

rzyści, której prawdopodobieństwo uzyskania było niższe (tzw. utratę szansy). Za szkodę niemajątkową można uznać tylko naruszenie interesów nieekonomicznych o najbardziej podstawowej doniosłości, jak życie czy zdrowie, albo także innych, jak godność, prywatność, twórczość, różne uczucia względem innych ludzi, zwierząt czy przedmiotów, czy wręcz dobre samopoczucie. Następnie, prawo przypisuje odpowiedzialność za tę szkodę określonemu podmiotowi ze względu na pewne okoliczności. Okoliczności te są dwóch rodzajów. Jedne dotyczą cech zdarzenia będącego przyczyną szkody, a drugie – cech powiązania przyczynowego między tym zdarzeniem a szkodą. Gdy idzie o te pierwsze, w największym uproszczeniu możemy powiedzieć, że prawo nakazuje podmiotowi naprawić szkodę, gdy została ona wyrządzona zachowaniem tego podmiotu albo gdy przyczyna szkody leży w sferze zdarzeń, które z jakichś względów ustawodawca przypisuje temu podmiotowi. Nakładając odpowiedzialność za szkodę na jej sprawcę – na tego, kto swoim zachowaniem (działaniem albo zaniechaniem) szkodę spowodował – prawodawca zwykle uzależnia tę odpowiedzialność od dalszych cech tego zachowania. Odpowiedzialność odszkodowawczą co do zasady powodują tylko zachowania w jakiś sposób nieprawidłowe. Ta myśl znajduje wyraz w podstawowych przepisach polskiego prawa deliktowego – art. 415 i 416 k.c. Ta nieprawidłowość zachowania – zależnie od decyzji prawodawcy – może polegać na naruszeniu prawa, na niezachowaniu pozaprawnych reguł rozsądnego, starannego czy ostrożnego postępowania, a dodatkowo także na subiektywnie rozumianej winie (zarzucalności naruszenia, odniesionej do indywidualnego sprawcy i konkretnych okoliczności). Polskie prawo deliktowe w ograniczonej liczbie przypadków dopuszcza jednak wyjątki od zasady, że tylko nieprawidłowe zachowanie sprawcy szkody uzasadnia jego odpowiedzialność. Polegają one na przyznaniu sędziemu kompetencji do nałożenia obowiązku odszkodowawczego na sprawcę, który zachował się poprawnie, jeżeli naprawienie szkody byłoby moralnie słuszne ze względu na okoliczności sprawy, a zwłaszcza sytuację poszkodowanego (odpowiedzialność na zasadach słuszności, art. 417², 428 i 431 § 2 k.c.). Odpowiedzialność niezależna od sprawstwa ma natomiast zupełnie inną konstrukcję. Prawodawca nakazuje wówczas naprawienie szkody tej osobie, którą z takich czy innych względów uznał za najważniejszego adresata roszczeń odszkodowawczych, bez względu na to, czy

jej zachowanie było przyczyną szkody. Inaczej mówiąc, przypisuje on określonemu podmiotowi skutki określonych zdarzeń, a więc ryzyko ich zaistnienia (tak jest np. z ryzykiem szkód spowodowanych działalnością przedsiębiorstw czy szkód komunikacyjnych, zob. art. 435 i 436 k.c.). W każdym wypadku, niezależnie od tego, czy odpowiedzialność za szkodę ktoś będzie ponosił ze względu na swoje sprawstwo, czy też dlatego, że ustawowo przypisano mu skutki określonych zdarzeń, prawo określa też charakter powiązania przyczynowego między zachowaniem czy innym zdarzeniem a szkodą, który uzasadnia tę odpowiedzialność. Nie poprzestaje na wymaganiu obiektywnej przyczynowości rozumianej w ten sposób, że dane zdarzenie jest warunkiem koniecznym szkody, ale uzależnia odpowiedzialność od posiadania przez ten związek przyczynowy pewnych dodatkowych cech, które w naszym systemie prawnym nazywa się „normalnością następstwa” (zob. art. 361 § 1 k.c.).

Powyższe uwagi odnosiły się do materialnego prawa cywilnego, kształtującego okoliczności, od których istnienia zależy obowiązek naprawienia szkody. Równie istotne w praktyce są jednak kwestie proceduralne związane z dowodzeniem tych okoliczności. Wskazując w przepisach prawa materialnego, który podmiot ma ciężar dowodu poszczególnych faktów przesądzających o istnieniu roszczenia bądź jego braku, a także regulując w przepisach prawa procesowego albo po prostu stosując w praktyce różne mechanizmy ułatwiające dowodzenie tych faktów (jak domniemania faktyczne, wnioskowanie *prima facie*, wyciąganie wniosków co do faktów z odmowy udostępnienia przez stronę dowodu itp.), a także tworząc mechanizmy prawa procesowego ułatwiające dostęp do dowodów (źródła informacji), w bardzo istotny sposób kształtuje się normy prawa odszkodowawczego – nie w sensie ich treści zapisanej w ustawie, ale treści, jaką przybierają one w rzeczywistym stosowaniu. Ciężar i standard dowodowy mogą mieć w praktyce równie doniosłe znaczenie jak ustawowe określenie przesłanek odpowiedzialności.

Polskie prawo deliktowe w swojej zasadniczej, zdecydowanej przeważającej części pochodzi z pierwszych dekad XX wieku. Obecnie obowiązujące przepisy Kodeksu cywilnego, ze stosunkowo nielicznymi wyjątkami, uchwalono w 1964 r., jednak są one ściśle wzorowane na przepisach

Publikacja omawia rolę prawa czynów niedozwolonych w społeczeństwie wykorzystującym rozwijające się dynamicznie technologie cyfrowe, przede wszystkim sztuczną inteligencję.

Autorzy – specjaliści w dziedzinie prawa zobowiązań, a w szczególności prawa deliktowego – omawiają m.in.:

- prawa i interesy chronione prawem deliktów;
- właściwości technologii cyfrowych istotne dla stosowania prawa deliktowego;
- odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny;
- pojęcie winy w prawie polskim i w obcych systemach prawnych;
- funkcje odpowiedzialności deliktowej za naruszenie praw człowieka;
- przyczynienie się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody;
- odpowiedzialność wielu podmiotów za tę samą szkodę;
- sposoby naprawienia szkody majątkowej.

Uwzględniając prace legislacyjne prowadzone obecnie w Unii Europejskiej, wskazują również, które elementy systemu prawa deliktowego wymagają modyfikacji w związku z upowszechnianiem się technologii cyfrowych.

Książka jest przeznaczona przede wszystkim dla radców prawnych, adwokatów i sędziów. Zainteresuje też przedstawiciele nauki.

Piotr Machnikowski – profesor doktor habilitowany nauk prawnych; kierownik Zakładu Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego Uniwersytetu Wrocławskiego; członek European Centre of Tort and Insurance Law, a także International Academy of Comparative Law oraz członek Rady European Law Institute; radca prawny oraz arbiter w krajowym i międzynarodowym arbitrażu handlowym. Autor wielu prac z polskiego, europejskiego i porównawczego prawa cywilnego, w szczególności prawa zobowiązań, w tym współautor komentarzy do kodeksu cywilnego oraz do prawa zobowiązań.

9788383286938 W01P01

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8328-693-8

9 788383 286938

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

